

Ember-környezet tranzakció viselkedéstudományi kutatások: Környezetpszichológiai fenntarthatóság

Dúll Andrea^{1,2*}

¹ ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem, Ember-Környezet Tranzakció Intézet, Budapest, Magyarország

² BME Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Szociológia és Kommunikáció Tanszék, Budapest, Magyarország

BEVEZETŐ TANULMÁNY

© 2023 A szerző(k)

A pszichológia tudományának történeti kezdetei óta a kérdés, hogy hogyan írható le és értelmezhető a környezet úgy, hogy az a pszichológia szempontjából is releváns legyen, és az így értelmezett környezet hogyan játszik szerepet az ember pszichológiai folyamatainak, viselkedésének alakulásában.

A pszichológia álláspontja sokáig az volt, hogy a fizikai környezet, "amely nemcsak pszichológiai funkciókat, hanem alapvető életjelenségeket sem mutat", nem kezelhető az emberi viselkedés aktív, egyenrangú partnereként, legfeljebb a viselkedés passzív kontextusaként. A tanulmányban áttekintésre kerül a környezetpszichológiai hazai fejlődéstörténete – összefüggésben a nemzetközi porondon létrejött hasonló ember-környezet kölcsönkapcsolat területek fejlődésével: megnézzük, hogyan jött létre a magyar környezetpszichológia, annak származékos területe, a környezeti kommunikáció, és hogyan alakul a terület azután, hogy az intézményi alapja (Ember-Környezet Tranzakció Intézet / EKTi az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Karán) megteremtődött. A folyóiratszám megjelenése idején 3 éve működik az EKTi. Ez az időszak már lehetőséget ad arra, hogy bemutassunk jónéhányat az Intézetben folyó kutatások közül (nagyobb témák: épített és tárgyi környezet és viselkedés, műemléki környezetek, pszichoanalízis és környezetpszichológia, fenntarthatóság). A jelen tanulmányban, amely célja szerint részben előszó a tematikus számhoz, részben – és ez talán fontosabb – a terület további fejlődéséről kíván egyfajta prognózis adni, felrajzolva az ember-környezet tranzakció tudományt, a szociofizikai környezetek pszichológiáját és a fenntarthatóság lélektanát a környezetpszichológiai fenntarthatóság konstruktumán keresztül szintetizáló ember-környezet tranzakció viselkedéstudományok közeljövőbeni körvonalazódását.

* Levelező szerző. E-mail: dull.andrea@ppk.elte.hu

KULCSSZAVAK

környezetpszichológia, környezeti kommunikáció, ember-környezet tranzakció tudomány, Ember-Környezet Tranzakció Intézet, ember-környezet tranzakció viselkedéstudományok, környezetpszichológiai fenntarthatóság

A KÖRNYEZETPSZICHOLÓGIA „HOMOKBA RAJZOLT KONCEPTUÁLIS ÉS METAFORIKUS”¹ HATÁRAI

A pszichológia tudományának történeti kezdetei óta néha halványabban, néha határozottabban, de állandóan fel-felbukkan a kérdéskör, hogy hogyan írható le, hogyan értelmezhető a környezet úgy, hogy a pszichológia számára is jelentőséggel bírjon, illetve az ilyen módon interpretált környezet milyen módon játszik szerepet az emberi pszichológiai folyamatok és a viselkedés alakulásában.

Harold Proshansky, a környezetpszichológia alapítója, az 1960-as évektől kezdve először fogalmazott meg – az Amerikai Egyesült Államokban végzett empirikus vizsgálataira nyomán – számos olyan alapelvet (Proshansky, Ittelson és Rivlin, 1970), amelyek az ember és környezet közvetlen, bejósolható módon történő kölcsönhatásait, tranzakcióját írják le (vö. Dúll, 2006). A környezetpszichológia létrejöttékor (1970-es évek) és még utána sok éven át nem volt elfogadott a főáramú pszichológiában. A kritikusok számos érvet megfogalmaztak azzal kapcsolatban, hogy a bontakozó új szakterület miért nem tekinthető pszichológiának (lásd Dúll, 2001, 2009, 2017; Stokols, 1995). Az egyik ilyen érveléstípus például arra mutat rá, hogy a „nem-hogy pszichológiai funkciókat, de alapvető életjelenségeket sem mutató” fizikai környezet nem kezelhető az emberi megnyilvánulások aktív, egyenrangú partnereként, legfeljebb valamiféle ingerfeltétel-rendszerként, esetleg a viselkedés egyfajta medréként, konténereként fogható fel, és a pszichológia számára a – lélektanilag leginkább értelmezhető – társas kontextus tekinthető környezetnek (lásd Dúll, 2017). A környezetpszichológusok válaszként hamar tisztázták, hogy a környezetpszichológia az ember-környezet kölcsönkapcsolatként, tranzakcióként értelmezett szociofizikai környezettel (Dúll, 2009) dolgozik. Egyúttal számos definíciót alakítottak ki a – részben a pszichológián belül, részben azzal határterületi viszonyban, részben új paradigma keretében működő – terület identitásának megeremtésére és biztosítására, hangsúlyozva (főként a korai években), hogy a „környezetpszichológia sok minden. Valami arról, amit látnak és éreznek az emberek. Az akadémiai tudás egyik területe. Valami, amit tanítanak. Egy alkalmazási terület. Van, aki a pszichológia egyik területének tartja. Mások inkább átfedő területként kezelik a pszichológia és számos más tudomány és terület között. Vannak, akik a környezet- és viselkedéstudomány egyik alterületeként tartják számon. A környezetpszichológiának megvan a maga kultúrája és szubkultúrái, homokba rajzolt konceptuális és metaforikus határvonalai, amelyeket időnként elmos a víz a területek gyarmatosításának apály-dagály változása során” (Sime, 1999, 192). Mindezt a környezetpszichológia (*environmental psychology*, Proshansky és mtsai, 1970) elnevezéseinek sokfélesége is tükrözi (vö. Groat és Després, 1991): „építészeti pszichológia (*architectural psychology*), környezet-viselkedés kutatás (*environment and behavior subdiscipline/research*), ember-környezet viszonylatok (*man/people-environment relations*), ökológiai pszichológia

¹Sime, 1999, 192.

(*ecological psychology*), öko-viselkedéstudomány (*eco-behavioral science*), környezet(i)tervezés kutatás (*environmental design research*), társas–fizikai tervezés (*socio-physical design*), illetve társas ökológia (*social ecology*)” (Dúll, 2017, 77–78).

Magyarországon a terület környezetpszichológiaként (Dúll, 2009), annak származékos területeként környezeti kommunikációként (Dúll, 2013), a fenntarthatóság pszichológiájaként (Dúll, 2022b; Varga, 2006) és ember–környezet tranzakció tudományként (Dúll, 2021) működik, elsősorban az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Karán működő Ember–Környezet Tranzakció Intézet gondozásában.

Ember–Környezet Tranzakció Intézet (EKTI): környezetpszichológia/környezeti kommunikáció, fenntarthatóság pszichológiája, ember–környezet tranzakció tudomány.

2020-ban alakult meg az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Karán az Ember–Környezet Tranzakció Intézet (EKTI) Dúll Andrea vezetésével. Az Intézet működéséről a honlapon ez a szakmai leírás olvasható: „Az ember–környezet tranzakció tudományos kutatása dinamikusan felerősödött a nemzetközi és a hazai tudományos életben, az alap- és az alkalmazott kutatásban egyaránt, és ez szükségessé teszi, hogy a több képzési szinten és posztgraduális formában is folyó képzés önálló intézet keretében történjen e szakmai területen, és hogy a meglévő és új kutatásoknak is bázisul szolgáljon az új intézet. Az Ember–Környezet Tranzakció Intézet feladata az ember és a viselkedésének minden pillanatban kontextusát jelentő – épített, természeti vagy virtuális – környezet egymást kölcsönösen meghatározó kapcsolatának transzdiszciplináris hangsúlyú, nemzetközileg is mérvadó szintű kutatása, valamint pszichológiai és ember–környezet tudományi háttérű oktatása mindhárom szinten. Az intézet célja továbbá, hogy a pszichológia kapcsolódó tudományterületeivel való szoros együttműködésen túl az ember és környezete tranzakciójának témáját érintő egyéb tudomány- és szakmai területekkel kapcsolatot építsen ki és tartson fenn, illetve a tevékenysége nyomán felhalmozódó tudást szakértői tevékenység keretében a mindennapos környezethasználati gyakorlatban is alkalmazza és alkalmazhatóvá tegye.”² Az Intézet „tehát feladatának tekinti a magyarországi – immár ember–környezet tranzakció tudománnyá szélesedett – környezetpszichológia oktatását, kutatását és az ezen a területen zajló projektek kezdeményezését, koordinálását a fenntarthatóság, az épített/természeti/virtuális környezetek pszichológiája és az ember és környezete kölcsönkapcsolat mediálása terén” (Dúll, 2020, 26).

Az EKTI szakmai szemléletét és működését tekintve egyaránt innovatív: szakmai kompetenciánk az ember és szociofizikai környezete tranzakciójának transzdiszciplináris vizsgálata és elemzése, tehát az emberi viselkedést annak épített/természeti/virtuális környezeti kontextusában kutatjuk. Az alap- és alkalmazott kutatások, módszertani munka és egyetemi oktatás mellett kiemelten fontosnak tartjuk a szakmai gyakorlati projekteket – az Intézet alapításának épp az volt az egyik indoka, hogy a lényegében 2004 óta több különböző formában működő Környezetpszichológia Kutatócsoportunk (alapító vezető: Dúll Andrea) transzdiszciplináris teammunkában zajló projektjei (vö. Dúll, 2020) kötőanyagot jelentenek kutatásaink és oktatási tevékenységünk szerves egységéhez (Dúll, 2021). Az EKTI működését ugyanis az jellemzi, hogy három, egymással szerves kapcsolatban álló „pilléren” – oktatás/kutatás/projektek – áll. A környezetpszichológia, a környezeti kommunikáció, az ember–környezet tranzakció tudomány és a fenntarthatóság pszichológiája oktatását több egyetemi alap- és mesterképzés, valamint posztgraduális képzések szintjén végezzük. Kutatási és környezetalakítási projektjeink, terepmunkáink

²<https://ppk.elte.hu/ember-kornyezet-tranzakcio-intezet-jott-letre-a-ppk-n>, utolsó látogatás: 2023. 10. 04.

mentén kapcsolódik egymáshoz a tudományos kutatás (kvantitatív, kvalitatív és kevert, transzdiszciplináris módszertannal) és az oktatás: minden projektünkbe bevonunk alap-, mesterszakos és/vagy doktori képzésben részt vevő egyetemi hallgatókat, és nem csak az ELTE hallgatóit, hanem más felsőoktatási intézményekből is csatlakoznak hozzánk hallgatók, nem pszichológiai kompetenciákat hozva kurzusokra vagy önkéntesen, szakmai tanulás céljából közös munkára – mindez segíti a jövő generáció szakmai szocializációját az ember-környezet tranzakció tudományi szemléletre számos tudományterületen.

Az EKTI-ben az oktatás/kutatás/projektek hármass rendszerén belül minden egység további három nagy témára alapult: környezetpszichológia/környezeti kommunikáció – fenntarthatóság pszichológiája – ember-környezet tranzakció tudományi mediáció/tanácsadás/szakértés. Ez azt jelenti, hogy mind a képzésben, mind a kutatásban, mind pedig a környezetalakítási projektjeinkben különböző arányban ugyan, de jelen van mindhárom téma.

A *környezetpszichológia* kérdésfelvetései és válaszai pszichológiai természetűek, a kérdésfelvetés és a válasz közé ékelődő kutatási és beavatkozási módszerek azonban sokfélék lehetnek, ugyanis a „társadalomtudományok rematerializálódása és az említett összetett társadalmi jelenségek (nagyreszt, de nem kizárólagosan) pszichológiai természetének felismerése kapcsán számos nem pszichológus szakember (építész, tájtervező, iparművész, szociológus, geográfus, antropológus stb.) is bekapcsolódott a környezetpszichológiai kutató és gyakorlati munkába egyaránt, magukkal hozva saját tudományterületük szemléletét, fogalmait és módszereit. A környezetpszichológia már kezdeti szakaszának elejétől nagy léptekkel haladt az unidiszciplinaritáson és a multidiszciplinaritáson át az interdiszciplinaritás [és manapság a transzdiszciplinaritás] felé” (Dúll, 2017, 77–78 – beszúrást DA). A környezetpszichológia az 1980-as évek végén kezdett itthon formálódni (lásd Dúll, 1998, 2012).

A *környezeti kommunikáció* (Dúll, 2013) magyarországi tudományterületének életre hívása mögött is a fenti útkeresési folyamatok álltak: a „környezetpszichológia [története alatt] szerte a világon – és [...] itthon is – kiderült [...], hogy pszichológiai eredete és a lélektanhoz való erős kötődése ellenére ez a terület végül nem [kizárólag] a pszichológia egyik területeként találta meg saját identitását” (Dúll, 2009, 12 – beszúrást DA). A környezeti kommunikáció – ugyancsak tranzakcionálisan értelmezve az ember és fizikai környezete kölcsönkapcsolatát – az ember-környezet kölcsönhatás kommunikációs folyamataira helyezi a hangsúlyt: milyen kölcsönkapcsolati/kommunikációs folyamat megy végbe az emberrel a környezetben, a környezettel való kapcsolat során, és a környezet útján, azaz hogyan működik kommunikációs eszköz(tár)ként a környezet. A környezeti kommunikáción belül tematikusan és elméleti megközelítési szempontból két fő témakört vizsgálunk: az interperszonális és a tranzakcionális környezeti kommunikációt, amelyek további rész témákra tagolhatók (lásd Dúll, 2013). A környezeti kommunikáció (*environmental communication*) tudományterületi meghatározása nemzetközi porondon ettől jelentősen eltér, amennyiben hagyományosabb kommunikációs megközelítést követnek a területen dolgozó szerzők. Eszerint a környezeti kommunikáció interdiszciplináris területe – szemben a hazai környezetpszichológiai alapú megközelítéssel (Dúll, 2013) – a kommunikációs elméletek, elvek, stratégiák és technikák alkalmazása a környezetmenedzsmentre és -védelemre (pl. Flor, 2004), vagyis a kommunikációelmélet, a környezet-tudományok, a kockázatelemzés és -kezelés, a szociológia és a politikai ökológia összefonódásával jött létre, és ott működik határterületként.

A *fenntarthatóság pszichológiája* (Dúll és Székely, 2003; Varga, 2006; Stokols, Misra, Runnerstrom és Hipp, 2009; Dúll, 2022a, 2022b) részben szintén a környezetpszichológia egyik

származékos területe oly módon, hogy a környezetpszichológia kialakulásának kezdetétől kezdve fogékony a környezetvédelem kérdéseire, mivel „már a terület kialakulásában jelentős szerepe volt annak a felismerésnek, hogy a környezeti problémák nem pusztán természettudományos és technológiai megközelítést igényelnek, hanem társadalomtudományi és pszichológiai ismereteket, kutatásokat is: ezek nélkül a globális környezeti ügyek nem érthetők és nem is oldhatók meg” (Dúll, 2022b, 4). Másrészt, a környezetvédelem és a fenntarthatóság oldaláról nézve a környezetpszichológiára akár egyfajta alkalmazott szociálpszichológiaként is tekinthetünk (vö. Dúll, 2019a). Magyarországon a 80-as években intenzív szociálpszichológiai kutatások (pl. Faragó és Vári, 1989) zajlottak a környezeti veszélyekkel kapcsolatos konfliktusok megértése céljából. A „vizsgálatok a társadalmi kockázatok észlelésével, a veszélyes létesítmények lakossági fogadtatásával, az esetleges ellenállásokkal, az optimális döntési módszerek kialakításával foglalkoztak” (Dúll, 2019a, 292). Ugyanakkor legalább ilyen erős az a vélekedés, hogy a környezetvédelem és a fenntarthatóság témakörének komplex, ember-környezet kapcsolati szempontú vizsgálatára igazán hitelesen az ún. zöld (pro-environmentális) környezetpszichológia (Steg, Van den Berg és De Groot, 2013) hivatott. A fenntarthatóság pedagógiája (pl. Mónus, 2020; Varga, 2022) hosszabb múltra tekint vissza Magyarországon, ám már jó néhány évvel korábban éppen környezetpszichológiai kontextusban hangsúlyoztuk, hogy a terület „sikere érdekében kívánatos lenne, hogy az emberek viselkedését befolyásoló tényezők átalakításához rendelkezünk pszichológiailag megalapozott, a hazai viszonyokhoz igazított elképzelésekkel” (Varga, 2006, 203). Pléh Csaba még erősebben fogalmaz: „A fenntarthatóság pedagógiája pszichológiai alapok nélkül nem lehet eredményes. Ahhoz, hogy eredményeket érjünk el a fenntarthatóság pedagógiája terén, tudnunk kell, hogy miért veszélyezteti az emberiség a földi ökoszisztémák működését, és hogyan lehet a környezetet veszélyeztető viselkedésmintázatokat megváltoztatni. Mindkét kérdés megválaszolásához hozzá tud járulni a pszichológia” (Pléh, 2013, 28). Az utóbbi évek tapasztalatai szerint egyre erősödik a környezetpszichológusokban és a fenntarthatóságra nevelő szakemberekben az igény a tudományközi, gyakran transzdiszciplináris együttműködésre.

Az *ember-környezet tranzakció tudomány* (Dúll, 2021) alapelve, hogy a tranzakcionális szociofizikai folyamatokat transzdiszciplináris teammunka során, a társtudományi területekkel (pl. építéssel, urbanisztikával, környezetpedagógiával, környezetmérnöki tudományokkal stb.) közösen, másrészt a mindennapi környezethasználókkal (pl. lakosok, stakeholderek, munkavállalók stb.) együttműködve, participatív módon lehet feltárni és megérteni, és a beavatkozásokat is csak ilyen módon lehet kidolgozni és megvalósítani. Ez az új szakmai identitás részben arra, a környezetpszichológiával szemben gyakran megfogalmazott ellenérzésre (is) referál, miszerint a klasszikus környezetpszichológia túlságosan „probléma-orientált”, főleg azt keresi, hogy mi okoz egy-egy helyzetben rossz érzést az embereknek, anélkül, hogy valós beavatkozási lehetőségeket kínálna a situáció javítására. A terület fejlődése során a fizikai környezet pszichológiai vizsgálata nagyon hamar a humán/társas és a fizikai környezet kölcsönkapcsolatának, tranzakciójának, a szociofizikai realitás feltérképezésének igényévé és ehhez illesztett módszertanává alakult – vagyis a problémaorientáció fokozatosan kiegészült az értékorientációval, ami az ember-környezet tranzakció tudomány kifejezett jellemzője. Ezt az tette lehetővé, hogy – ahogy fentebb említettem – az ilyen szemléletű kutató- és gyakorlati munkába világszerte (és itthon is) számos, nem pszichológus szakember (építész, tájtervező, iparművész, szociológus, geográfus, antropológus, meteorológus stb.) kapcsolódott be. Az együttműködés gyümölcsözőnek bizonyult és bizonyul ma is: az ember-környezet szociofizikai kölcsönkapcsolatát, tranzakcióját elsősorban

a környezetalakítás szemszögéből elemző területek (pl. építészet, urbanisztika) egyébként is meglevő fogékonysága az emberi oldal iránt növekedett és árnyalódott, számos pszichológiai szemponttal gazdagodott, és egyúttal a humán oldalra összpontosító területek (pl. a pszichológia) szociofizikai környezetre vonatkozó ismeretrendszerének és szemléletének a gyarapodása is megindult. Így vált lehetővé a különböző szemléletek, fogalmkészletek és módszerek transzdiszciplináris integrálódása az ember-környezet tranzakció tudományba (Dúll, 2021). Itthon a környezetpszichológia/ember-környezet tranzakció tudomány fejlődésének 2020-ig tartó időszaka a terület hazai térnyerésének és fokozatos megerősödésének folyamatával telt, amit az intézményesülés lépései is tükröznek (Dúll, 2017, 2021), ugyanakkor ezzel párhuzamosan a magyarországi ember-környezet tranzakció tudomány nemzetközi szerepvállalása is egyre markánsabb. A terület életre hívásának és hazai szakmai és intézményi fejlődésének folyamatát számos korábbi munkában (Dúll, 2001, 2009, 2012, 2017, 2021) áttekintettem.

A 21. század egyik legnagyobb kihívást jelentő problematikája az ember és a környezet kapcsolata – a megoldáshoz rendszerszerű gondolkodás szükséges.

A fentiekből látható, hogy a környezetpszichológiai irányultságú, azaz az ember és a fizikai környezet kapcsolatát szociofizikai, tranzakcionális módon megközelítő tudományterületek bizonyos értelemben még most is keresik a helyüket. Meggyőződésem ugyanakkor, hogy a 21. század egyik legfontosabb és hatalmas kihívást jelentő problematikája az ember és a környezet kölcsönkapcsolata, mind a globális fenntarthatóság (klímaváltozás stb.) témaköre felől értelmezve, mind pedig általában, az ember és a környezet kapcsolatának oldaláról nézve (térszervezés, térélmény, valós és virtuális terek használata, reziliens, inkluzív, válságrezisztens térhasználat és flexibilis térkialakítás stb.) (vö. Bukovenszki és Dúll, 2023). A problematika sokszínű, így a megközelítése és a beavatkozási stratégiák is lehetnek sokfélék, valamint az adott aktuális problémákhoz illeszkedő stratégia adekvát megválasztása a sikeres alkalmazkodás, a jobb életminőség, vagy akár a túlélés feltétele lehet mind a tudomány, mind a tényleges környezetalakítás és az azokhoz vezető döntések szintjén, mind pedig a hétköznapi életben. Ezért – többek között – a stratégiaavasztás megsegítésére érdemes az ember-környezet kölcsönkapcsolat tudományok között rendszert teremteni. Az alábbiakban felvázolt *ember-környezet tranzakció viselkedéstudomány* mint rendszer célja, hogy javaslatként egy következetes logika mentén a pszichológia köreiből is felkeltse az érdeklődést a téma iránt, és serkentsen a pszichológiai és a transzdiszciplináris gondolkodást (is) ebbe az irányba.

A KÖRNYEZETPSZICHOLÓGIAI ORIENTÁCIÓJÚ SZAKTERÜLETEK LEHETSÉGES RENDSZERE: AZ EMBER-KÖRNYEZET TRANZAKCIÓ VISELKEDÉSTUDOMÁNYOK

A fentebb röviden bemutatott, ember-környezet kölcsönkapcsolat orientált területek (környezetpszichológia, környezeti kommunikáció, fenntarthatóság pszichológiája, ember-környezet tranzakció tudomány) mind besorolhatók a most formálódó *ember-környezet tranzakció viselkedéstudományok* ernyőfogalma alá, akárcsak az ökológiai pszichológiák és/vagy ökológiai orientációjú pszichológiák, amelyek önálló témákon (észlelés, társas kapcsolatok, fejlődés stb.), független kérdésfeltevésekkel, saját módszertannal és válaszapparátussal, saját módszertannal dolgoznak, „csak” az ökológiai rendszerszemlélet köti össze őket. Ez az ökológiai rendszerszemlélet tekinthető az ember-környezet tranzakció viselkedéstudományok rendszerének elméleti

bázisaként. Eszerint az élőlény (az ember) és környezete egymást feltételező, kölcsönösen egymásra ható, elemi és komplex szinteken kölcsönkapcsolatban levő funkcionális rendszer. Javaslatom szerint az ember-környezet kölcsönkapcsolat két környezetpszichológiai alapmechanizmus, a környezetpszichológiai fenntarthatóság és a környezetpszichológiai karbantartottság-élmény (Dúll, 2020) mentén értelmezhető. A *környezetpszichológiai fenntarthatóság* (Dúll, 2020) a (környezet)pszichológiai jelentés (vö. Dúll és Urbán, 1997) egyik formája, ami azt „a személy-környezet kölcsönkapcsolatot írja le, amelyben az egyének/csoportok az adott teret/épületet/tájat környezetpszichológiai szempontból »karbantartottnak« (pl. megfelelően kontrolláltak, személyre szabottnak stb.) észlelik és élnek meg, és ezen keresztül a térrel/épülettel/tájjal pozitív érzelmi viszonyulást fejlesztenek ki, ami abba az irányba hat, hogy a személyek/csoport (vagyis a használók) tevékenysége a tér/épület/táj tényleges élettartamának növelése és használati értékének javulása irányába hat, ami visszahat a használók aktuális jóllétére és hosszabb távú életminőségére. A környezetpszichológiai fenntarthatóság valódi ember-környezet tranzakcionális fogalom” (Dúll, 2020, 27). A *környezetpszichológiai karbantartottság-élmény* (Dúll, 2020) nem (kötelezően) fedile az építészetben, műemlékvédelemben stb., definiált karbantartottságot (vagyis az épület felújított, esztétikailag tetszetős állapotát). A fogalom – némileg metaforikusan – arra utal, hogy „az emberek mennyire észlelik/élik meg (gyakran nem tudatosan), hogy az adott területen, épületben, helyiségben jelen van-e az emberi kontroll [...] és ezt a (részben pszichológiai természetű) kontrollt milyen minőségűnek észlelik” (Dúll, 2020, 27). A környezetpszichológiai karbantartottság intenzitására és minőségére utalhat például egy környezet sétálhatóság-élménye (Berze és Dúll, 2022), a térfalak és a térháló mentális olvashatósága, a láthatóság kontrollja (Keszei és Dúll, 2019) vagy éppen a helyválasztás szabadsága (Losonczy, Halász, Keszei és Dúll, 2019) és így tovább. A további elméleti és empirikus munka egyik vonulata lehet ezeknek a konstrukciónak a validálása és alkalmazhatóságuk vizsgálata az ember-környezet tranzakció viselkedéstudományok rendszerének kialakíthatósága és alkalmazhatósága szempontjából.

Az egyes ökológiai pszichológiai orientációjú elméletek rendszerbe foglalásának további lényeges szervezőelőle lehet a transzdiszciplinaritás, amely a hazai környezetpszichológiának, környezeti kommunikációnak, fenntarthatóságpszichológiának és az ember-környezet tranzakció tudománynak közös jellemzője.

AZ EMBER-KÖRNYEZET TRANZAKCIÓN VISSELKEDÉSTUDOMÁNY MINT TRANZDISZCIPLINÁRIS EGYÜTTMŰKÖDÉS ÉS TUDOMÁNY

Koncepciója és működése alapján az EKT-ben zajló környezetpszichológiai/környezeti kommunikációs, fenntarthatóságpszichológiai és ember-környezet tranzakció tudományi munka tekinthető transzdiszciplinaris (TD) együttműködésnek/kutatásnak (Misra, Hall, Feng, Stipelman és Stokols, 2011), illetve transzdiszciplinaris tudománynak is. A TD kutatás vagy együttműködés – szigorúan véve – nem azonos a transzdiszciplinaris tudománnyal (Stokols, Fuqua, Gress, Harvey, Phillips, Baezconde-Garbanati és mtsai, 2003). A TD együttműködésben zajló kutatások jellemzően valós, összetett és multikauzális helyzetek probléma- és gyakorlatorientált vizsgálatát végzik, és valódi megoldásokat akarnak kidolgozni olyan módon, hogy több diszciplinaris terület hoznak a közös kutatásba, és mind nézőpontjukat, mind aktivitásaikat tekintve integráltan, tudományokon átívelő módon működnek együtt úgy, hogy közben saját integritásukat teljesen megőrzik, és „előszertettel vizsgál[nak] olyan összefüggéseket és problémákat, amelyek a

különböző diszciplínák érdeklődési körén kívül, a tudományterületek határai által közrefogott »senki földjén« helyezkednek el” (Berta, 2008, 39 – beszúrás DA). A TD kutatás lényege tehát szakma- és tudományközi együttműködés, viszont a TD tudomány „minőségében, újdonságában, és működési terét tekintve is intellektuális integráción alapul (Thompson Klein, 2013), új kutatási hipotézisek generálását jelenti, integratív elméleti kereteket az adott problémák elemzésére, e problémák újszerű módszertani és empirikus elemzését, és bizonyítékalapú ajánlásokat a megoldásra. A transzdiszciplináris tudomány is lehet kollaboratív és nem-kollaboratív – utóbbi esetben akár egyetlen kutató is végezheti. Lehet földrajzilag szétszórt hálózat [...], illetve adott helyre telepített kutatóközpont [...], amelyhez egyetemek, kutatóközpontok stb. csatlakoznak” (Dúll, 2017, 162). Az integráció lehet szűkebb sávú és jellemzően horizontális, ilyenkor egymáshoz közelebb álló szakmai területek (pl. környezetpszichológia és műemlékvédelem vagy vizuális kommunikáció, környezetpszichológia és környezeti nevelés vagy marketing) működnek együtt, illetve szélesebb sávú és/vagy vertikális együttműködés, amikor például urbanisztika, építészet, szociológia és környezetpszichológia működik együtt „egy összetett, multikauzális jelenség megértésében egyaránt figyelembe véve környezeti, történeti és társadalmi aspektusokat” (Dúll, 2017, 162). Az EKTI-ben folyó munka során egyaránt azonosíthatók a tranzakcionális együttműködés és tranzakcionális tudomány elvei is – ebből a szempontból is megalapozott lehet a későbbiekben munkánk során az ember-környezet tranzakció viselkedéstudomány rendszerének megteremtése és alkalmazása. A mi kutatásaink az EKTI-ben teljes folyamatukat tekintve rendszerelvűek, a kutatási folyamat szerves része a részt vevő szakmák (pszichológia, építészet, urbanisztika, környezeti nevelés, közgazdaságtan stb.) képviselői között a kölcsönös tanulás (Carew és Wickson, 2010), az összekapcsolt munka és a tudásintegráció – számos esetben a szakmai integritás megőrzése mellett, más esetekben teljesen új tudományterületi összekapcsolódások zajlanak – annak érdekében, hogy a valós életbeli problémák sikeresen megoldhatók legyenek (vö. Thompson Klein, 2013). Emiatt – és az alább részletezett kommunikációs megfontolások miatt is – nemzetközi megjelenéseink mellett kifejezetten fontosnak tekintjük a tudományos és projekteredményeink magyar nyelven történő publikálását is, ugyanis a téri (vö. Lukács, Király, Racsmány és Pléh, 2003), szociofizikai környezeti helyzetek és az azokhoz kapcsolódó beavatkozások szerves rétegét, alkotóelemét jelenti – más ambiens jelentéselemek mellett – a szituáció nyelvi megjelenítése, nyelvi és kommunikációs megértése (Dúll, 2013; Forgács és Pléh, 2021), feldolgozása. A kulturális és társadalmi szempontokon túl a nyelvi-kommunikációs aspektus kiemelt jelentőségű a természettudományos, technológiai orientációjú, tervezési és környezet-alakító, illetve a humánorientált tudományterületek, szakmák képviselői közötti transzdiszciplináris tudományos és szakmai eszmecsere (O’Rourke, Crowley, Eigenbrode és Wulffhorst, 2013), valamint a szakértők és a laikusok közötti kommunikáció szempontjából.

AZ EMBER-KÖRNYEZET TRANZAKCIÓ VISELKEDÉSTUDOMÁNYOK RENDSZERÉNEK LEHETSÉGES HASZNA A TUDOMÁNYBAN ÉS A MINDENNAPI ÉLETBEN

Az ember-környezet tranzakció viselkedéstudományok rendszere az elméleti rendszerezés igényének kielégítésén túl – az aktuális szociofizikai kontextus megértésén keresztül – segítheti a mediálást, a közvetítést a különböző érintett csoportok (tervező, használó, kivitelező, döntéshozó stb.) között a tényleges szociofizikai helyzetekben, illetve a tervezés, a fenntartás és a

beavatkozások során. Ezért az EKTI-ben több olyan módszer- és stratégiagyűjteményen dolgozunk, amelyek útmutatóként, segédletként támogatják az ember-környezet kölcsönhatás hatékonyabb megértését, és ez úton a tranzakciós/kapcsolati szakértői beavatkozást az élhetőbb, jobb minőségű környezetek kialakítása és fenntartása érdekében.

Az ember-környezet tranzakció viselkedéstudományok tranzakcionális (ember-környezet kölcsönkapcsolatát hangsúlyozó), transzdiszciplináris (tudományokon szervesen átívelő) ismeret- és módszerkészlete segíthet abban, hogy közelebb kerüljünk a szűkebb és tágabb értelemben vett környezetpszichológiai fenntarthatóság céljaihoz. Ez a szemlélet és gyakorlat támogathatja például – a teljesség igénye nélkül –, hogy növekedjen a projektpartnerek, résztvevők (környezet) tudatossága mind konkrétan és célzottan az épített/természeti/virtuális környezettel kapcsolatban, mind általánosságban a környezetpszichológiai fenntarthatósági problémákra vonatkozóan, hatékonyabb és élvezetesebb lehet a szakmai együttműködés a részvételi és transzdiszciplináris kutatási és beavatkozási projekteken, a környezeti nevelés, környezeti szocializáció hatékonyabban történhet tudatos és nem tudatosuló szinteken egyaránt (ami kapcsán fokozódik a környezettudatos cselekvések pszichológiai támogatásának hatékonysága is), fejlődik, finomodhat az ember-környezet tranzakció viselkedéstudományok kutatási és beavatkozási módszertana és eszköztára, és összességében hatékonyabbá és kifinomultabbá válhat a szociofizikai környezet szerepe általában és konkrétan a környezetpszichológiai fenntarthatósághoz vezető folyamatokban (vö. Dúll, 2019b). A jelen tematikus lapszám egyik fontos küldetése is ez.

A folyóirat-megjelenéseken túl az EKTI-ben az ember-környezet tranzakció viselkedéstudomány témájú könyvek publikálását is lényegesnek tartjuk: Intézetünk gondozza a L'Harmattan Könyvkiadónál az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kara támogatásával megjelenő *KívülBelül* című környezetpszichológiai/ember-környezet tranzakció tudományi könyvsorozatot is (sorozatszerkesztő: Dúll Andrea).

A KORÁBBI ÉS A JELEN TEMATIKUS LAPSZÁMOKBAN MEGJELENT TANULMÁNYOKRÓL

2006-ban jelent meg *Környezet-Pszichológia* címmel az első környezetpszichológiai tematikus lapszám a *Magyar Pszichológiai Szemle*ben Dúll Andrea és Szokolszky Ágnes (2006a) szerkesztésében. A lapszám – a szerkesztői előszón (Dúll és Szokolszky, 2006b) és a témát teoretikusan és konceptuálisan elhelyező, a környezet és a pszichológia ökológiai rendszerszemléletű szintézisét körvonalazó bevezető tanulmány (Szokolszky és Dúll, 2006) után – több tematikus egységre tagolódik. Az *otthon, mint szociofizikai hely* blokkban helyet kapott egy projektív, környezetpszichológiai szempontú elemzés az otthonhoz fűződő viszonyról (Sallay és Dúll, 2006), egy, az evészavarban szenvedő taggal rendelkező családok látogatásával kapcsolatos környezetpszichológiai megfontolásokat tárgyaló tanulmány (Túry, Dúll, Wildmann és László, 2006), valamint egy, az épített környezeti konstruktumokat a Szereprepertoár (REP)-tesztel feltáró kutatás (Brózik, 2006). A *Hely és identitás* blokkban jelent meg egy kutatási koncepciót bemutató elméleti cikk a munkahelyhez kötődés tranzakcionális konstruktumának vizsgálata kapcsán (Dúll és Tauszik, 2006), és a „helyfogyasztás” kontextuális elemzése a bevásárlóközpontok példáján (Dúll, Demetrovics, Paksi, Felvinczi és Buda, 2006). A *Helyek és veszteségek* blokkban kapott helyet egy kutatási beszámoló a helyvesztesség vizsgálatáról migrációban lévő magyar fiatalok körében (Horvát, Dúll és László, 2006) és egy beszámoló a katasztrófapszichológia

lehetőségeiről és első tapasztalatairól Magyarországon (Pető és Szekeres, 2006). Végül, *A természeti környezet pszichológiája* blokkban került közlésre egy, az ázsiai és európai kerttípusokat kulturális és környezetpszichológiai szempontból összehasonlító elemzés (Dósa és Dúll, 2006), illetve egy tanulmány, amely a pszichológiának a fenntarthatóságban játszható potenciális szerepét vizsgálta (Varga, 2006). A 2006-os első környezet–pszichológiai lapszám tanulmányai jól tükrözik, hogy milyen irányban zajlottak a terület első hazai évtizedének kutatásai.

A 2006-os környezet–pszichológiai tematikus szám fő üzenete a környezet és a pszichológia kapcsolódásával, a környezet pszichológiai vizsgálatával foglalkozó lélektani terület potenciális erejével volt kapcsolatos, és egy problémafelvetést is tartalmazott: hangsúlyoztuk, hogy a környezet „sokféle tartalommal, sokféle fogalmi keretben és eltérő elméleti – módszertani felfogásban van jelen a pszichológiában. Az olyan ismert fogalmak például, mint inger, információ, feladathelyzet, kontextus, csoport, nevelés, terápia, kultúra, evolúció, valamilyen módon mind magukban foglalják a környezet aspektusait. Ezek a szeletek azonban kevésbé állnak össze elméleti rendszerbe. A környezet a pszichológia számára megkerülhetetlen, ugyanakkor nehezen meghatározható fogalom, illetve problémakör. A pszichológia nem a környezet tudománya, ugyanakkor nyilvánvaló, hogy a pszichológia tárgyát képező összes emberi és állati viselkedés és pszichés funkció környezetbe ágyazódik, és nem létezhet meghatározott környezeti feltételeken kívül. A tudománytörténeti kezdetek óta kérdés, hogy hogyan ragadható meg a pszichológia számára jelentőséggel bíró környezet, és az milyen módon játszik szerepet a viselkedés alakulásában” (Szokolszky és Dúll, 2006, 9).

A jelen, 2023-as tematikus lapszám tanulmányai mutatják, hogy egyrészt az 1990-es évek közepén elindult magyarországi környezetpszichológiai munka szervesen folytatódott. A most közölt tanulmányok között ugyanúgy szerepelnek a környezetpszichológia „örökzöld” témái: ilyen az otthon és az otthonosság (Bukovenszki és Dúll; Tóth-Varga és Dúll) és a munkahelyek környezetpszichológiája (Bukovenszki és Dúll; Frankó, Erdélyi és Dúll). Ebben a lapszámban is megjelenik a pszichoterápiás munka környezetpszichológiai elemzése (Tóth-Varga és Dúll), és természetesen a fenntarthatóság problematikája is (Ágoston, Nagy, Nesztor, Varga és Demetovics; Berze, Varga, Mónus és Dúll; Buvár és Varga). Azonban – tükrözve a terület elmozdulását az ember–környezet tranzakció viselkedéstudományok felé – a témák vizsgálati módszertana és koncepciója jelentősen megváltozott, korszerűsödött: ezek a tanulmányok már fenntarthatóságpszichológiai és ember–környezet tranzakció tudományi, transzdiszciplináris kutatási és tudományi szemléletben és módszertannal születtek meg. Az Ember–Környezet Tranzakció Intézetben folyó munka három pillérének megfelelően a témák hangsúlya is módosult: a fenntarthatósággal kapcsolatos vizsgálatok egyensúlyban vannak a szociofizikai környezetben zajló emberi viselkedés kutatásával és a terápiás, segítő témákkal. Ennek az EKI-ben egyébként a szervezeti kerete is megvan: a több évtizedes múltra visszatekintő Környezetpszichológia Kutatócsoport (vezetője: Dúll Andrea) mellett létrejött egy Pszichológia és Fenntarthatóság Kutatócsoport (vezetője: Varga Attila) is. Új témák is megjelennek a jelen lapszámban, például az épített környezet laikus és szakértői nézeteinek összevetése iskolai (Somogyi, Dúll és Cságoly), illetve műemléki környezetben (Fogarasi, Berze és Dúll), a termék-influenszer összeállítás (Buvár és Varga), az ökobűntudat összefüggései (Ágoston és mtsai), és a repülési környezet környezetpszichológiája a katapultálás szempontjából (Bukovenszki és Dúll). A cikkek között találunk kvantitatív tanulmányokat (Ágoston és mtsai; Berze, és mtsai; Fogarasi és mtsai; Frankó és mtsai) és kvalitatív elemzéseket (Bukovenszki és Dúll; Tóth-Varga és Dúll). Az elméleti orientáció is széles sávú: a klasszikus környezetpszichológiai

gondolatoktól kezdve pszichoanalitikus elméleteken át a marketing vagy a fenntarthatóság pszichológiáig sokféle megközelítés szerepel a kötetben. A szerzők a transzdiszciplináris kutatási elveknek megfelelően sokféle szakértelmet képviselnek: a környezetpszichológusok és pszichológusok mellett van köztük építész (műemlékvédelmi szakmérnök), építészet- és dizájnkritikus, közgazdász, tanár, környezeti nevelő, biológus, egyetemi oktató, egyetemi hallgató, doktorandusz.

Ennek a sokféleségnek egységes keretet ad a környezetpszichológiából fokozatosan több szociofizikai orientáltságú területet is magába foglaló ember-környezet tranzakció viselkedéstudományra alakuló rendszer – a lapszám összetétele kifejezően tükrözi ennek az újra és újra megújuló, sokszínű tudományterületnek az összetettségét, változatosságát és széles spektrumú, átfogó jellegét. „Egy gyorsan változó és gyakran instabil világ kontextusában a pszichológiai kutatásnak és gyakorlatnak kiemelt szerepet kell játszania abban, hogy a pszichológusok egyre mélyebben megértsék, hogy a globális környezeti és társadalmi erők hogyan strukturálják át a helyi tereket és közösségeket, és hogy ezek a változások milyen sokféle hatást gyakorolnak az emberi kognícióra, teljesítményre, társas viselkedésre és jóllétre. Az ember-környezet kapcsolatok szélesebb körű konceptualizációja, magába foglalva a 21. század technológiai, geofizikai és társadalmi realitásait, teheti képessé az embereket arra, hogy az elkövetkező évtizedekben új és hatékony stratégiákat alkossanak az ökológiai stabilitás megtartására” (Stokols és mtsai, 2009, 190).

A jelen 2023-as, ember-környezet tranzakció viselkedéstudományi tematikus lapszám fő üzenete, hogy az ember-környezet szociofizikai kölcsönkapcsolat transzdiszciplináris együttműködések és kutatások keretében vizsgálendő, megértendő és értelmezendő abból a célból, hogy megfelelő válaszokat adjunk a 21. század szociofizikai környezeti kihívásaira, mind a környezettervezés és a környezetalakítás, mind pedig a környezethasználat szintjén.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A tanulmány az RRF-2.3.1-21-2022-00013 azonosító számú „Társadalmi Innovációs Nemzeti Laboratórium” elnevezésű projektben, Magyarország Helyreállítási és Ellenállóképességi Tervének keretében, az Európai Unió Helyreállítási és Ellenállóképességi Eszközének támogatásával készült.

IRODALOM

- Berta, P. (2008). Szubjektumok alkotta tárgyak – tárgyak által konstruált szubjektumok. Interakció, kölcsönhatás, egymásra utaltság: az „új” anyagikultúra-kutatásról. *Replika*, 63, 29–60.
- Berze, I. Zs., & Düll, A. (2022). Gyalogolhatóság és gyaloglási viselkedés ember-környezet tranzakcióstudományi megközelítésben. *Tér és Társadalom*, 36(4), 52–85.
- Brózik, P. (2006). Épített környezet és személyes konstruktumok. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 61(1), 67–86.
- Bukovenszki, E., & Düll, A. (2023). Változó terek, emberi léptékek – a személy-környezet kölcsönhatás változásai. In M. Kapitány-Fövény (Ed.), *Holnap: Hogyan őrizzük meg lelki egészségünket a gyorsan változó jövőben? 13 trendkutató és 13 pszichológus párbeszéde a jövőről* (pp. 297–309). Budapest: HVG Könyvek.
- Carew, A. L., & Wickson, F. (2010). The TD Wheel: A heuristic to shape, support and evaluate transdisciplinary research. *Futures*, 42, 1146–1155.

- Dósa, Zs., & Dúll, A. (2006). Ázsiai és európai kerttípusok kulturális-környezetpszichológiai elemzése. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 61(1), 169–185.
- Dúll, A. (1998). *Hétköznapi otthoni rutinok környezetpszichológiai vizsgálata*. PhD-disszertáció (témavezető: Czizler, I.). Budapest: ELTE Pszichológiai Doktori Iskola.
- Dúll, A. (2001). A környezetpszichológia története. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 56(2), 287–328.
- Dúll, A. (2006). Környezetpszichológia: szemlélet, elmélet és alkalmazás. In E. Bagdy, & S. Klein (Eds.), *Alkalmazott pszichológia* (pp. 160–187). Budapest: Edge 2000 Kiadó.
- Dúll, A. (2009). *A környezetpszichológia alapkérdései: helyek, tárgyak, viselkedés*. Budapest: L'Harmattan Kiadó.
- Dúll, A. (2012). Az otthon dialektikája: A hétköznapi rutinok kreativitásától az otthon szakralitásáig. In K. Varga, & A. G. Gósiné (Eds.), *Tudatállapotok, hipnózis, egymásra hangolódás* (pp. 525–561). Budapest: L'Harmattan Kiadó.
- Dúll, A. (2013). A környezeti kommunikáció vázlata. In A. Szász, & F. Kirzsa (Eds.), *A kultúra rejtelmei* (pp. 162–173). Budapest: Magyar Kulturális Antropológiai Társaság (MAKAT), L'Harmattan Kiadó.
- Dúll, A. (2017). *Épített környezet és pszichológia: A lokalitásélmény környezetpszichológiai vizsgálatai*. Budapest: MTA doktora disszertáció.
- Dúll, A. (2019a). A környezetpszichológia: önálló tudományterület vagy alkalmazott szociálpszichológia? In A. Kádi, O. E. Kiss, & A. Dúll (Eds.), *Inspirációk* (pp. 291–323). Budapest: ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar.
- Dúll, A. (2019b). Környezetpszichológiai projektek a felsőoktatásban. In L. Koltai (Ed.), *Hazai és külföldi modellek a projektoktatásban* (pp. 10–26). Budapest: Óbudai Egyetem Rejtő Sándor Könyűipari és Környezetmérnöki Kar.
- Dúll, A. (2020). Környezetpszichológiai fenntarthatóság az épített és a természeti környezetben: ember-környezet tranzakció szemléletű projektjeink. In L. Koltai (Ed.), *Hazai és külföldi modellek a projektoktatásban 2020* (pp. 23–30). Budapest: Óbudai Egyetem Rejtő Sándor Könyűipari és Környezetmérnöki Kar.
- Dúll, A. (2021). A környezetpszichológiától az ember-környezet tranzakció tudományig – áttekintés az elmúlt (majdnem) 30 évről. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 76(3–4), 727–745.
- Dúll, A. (2022a). Transzdiszciplináris együttműködés és fenntartható fejlődés – Ember-környezet tranzakció-tudományi felvetések. In R. Bodáné Kendrovics (Ed.), *Készségek, képességek fejlesztése a fenntarthatóságért az oktatás különböző szintjein. Fenntarthatóság – a gyakorlatorientált képzés jövője* (pp. 19–28). Budapest: Óbudai Egyetem Rejtő Sándor Könyűipari és Környezetmérnöki Kar.
- Dúll, A. (2022b). Fenntarthatóságra nevelés és környezetpszichológia. In A. Varga (Ed.), (2022). *Iskolák a fenntartható jövőért* (pp. 4–11). Budapest: L'Harmattan Kiadó.
- Dúll, A., Demetrovics, Zs., Paksi, B., Felvinczi, K., & Buda, B. (2006). A bevásárlóközpontok mint a csellengés helyei: a „hely-fogyasztás” kontextuális elemzése. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 61(1), 107–132.
- Dúll, A., & Székely, M. (2003). Környezetpszichológia és a világproblémák pszichológiája. In K. Czippán, Á. J. Nagy, & J. Sapsál (Eds.), *Helyzetkép a fenntarthatóságról a hazai felsőoktatásban* (pp. 45–53). Budapest: Környezeti Nevelési és Kommunikációs Programiroda.
- Dúll, A., & Szokolszky, Á. (2006a). Környezet – pszichológia tematikus szám. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 61(1).
- Dúll, A., & Szokolszky, Á. (2006b). A környezet – kérdés vagy válasz a pszichológiában. In A. Dúll, & Á. Szokolszky (Eds.), *Környezet – pszichológia. Magyar pszichológiai szemle (Vol. 61(1))*, pp. 3–8.
- Dúll, A., & Tauszik, K. (2006). A munkahelyhez kötődés konstruktumának vizsgálata – elméleti megfontolások egy tranzakcionális helykutatáshoz. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 61(1), 87–105.

- Dúll, A., & Urbán, R. (1997). Az épített környezet konnotatív jelentésének vizsgálata: módszertani megfontolások. *Pszichológia*, 17(2), 151–177.
- Faragó, K., & Vári, A. (1989). Környezeti konfliktusok és megoldási lehetőségeik. *Társadalomkutatás*, 7(1), 5–23.
- Flor, A. G. (2004). *Environmental communication: Principles, approaches and strategies of communication applied to environmental management*. Diliman, Quezon City, Philippines: University of the Philippines – Open University.
- Forgács, B., & Pléh, Cs. (2021). Metafora hátán lovagol a sátán – avagy miért nem értjük meg a klímaváltozás valódi fenyegetését? *Argumentum*, 17, 581–603.
- Groat, L., & Després, C. (1991). The significance of architectural theory for environmental design research. In E. H. Zube, & G. T. Moore (Eds.), *Advances in environment, behavior and design* (Vol. 3, pp. 3–53). New York: Plenum Press.
- Horvát, M. T., Dúll, A., & László, J. (2006). A helyvesztesség vizsgálata migrációban lévő magyar fiatalok körében (kutatási beszámoló). *Magyar Pszichológiai Szemle*, 61(1), 133–153.
- Keszei, B., & Dúll, A. (2019). Glass-buildings: How lay people and professionals communicate about them. *Prosperitas*, 6(1), 113–138.
- Losonczy, A., Halász, B., Keszei, B., & Dúll, A. (2019). The role of surface qualities in the architectural design of creative workplaces. *Journal of Architectural and Planning Research*, 36(3), 198–214.
- Lukács, Á., Király, I., Racsmany, M., & Pléh, Cs. (Eds.), (2003). *A téri megismerés és a nyelv*. Budapest: Társadalomtudományi Könyvtár.
- Misra, S., Hall, K., Feng, A., Stipelman, B., & Stokols, D. (2011). Collaborative processes in transdisciplinary research. In M. Kirst, N. Schaefer-McDaniel, S. Hwang, & P. O'Campo (Eds.), *Converging disciplines: A transdisciplinary research approach to urban health problems* (pp. 97–110). New York: Springer.
- Mónus, F. (2020). *A fenntarthatóságra nevelés trendjei, lehetőségei és gyakorlata a közép- és felsőoktatásban*. Debrecen: CHERD.
- O'Rourke, M. O., Crowley, S., Eigenbrode, S. D., & Wulfhorst, J. D. (Eds.), (2013). *Enhancing communication and collaboration in interdisciplinary research*. Los Angeles: Sage.
- Pető, Cs., & Szekeres, A. (2006). A katasztrófapszichológia lehetőségei és első tapasztalatai Magyarországon. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 61(1), 155–168.
- Pléh, Cs. P. (2013). A nevelés biológiai és pszichológiai alapjairól. In A. Benedek, & E. Golnhofer (Eds.), *Tanulmányok a neveléstudományok köréből* (pp. 9–28). Budapest: MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság.
- Proshansky, H. M., Ittelson, W. H., & Rivlin, L. G. (1970). The influence of physical environment on behavior: Some basic assumptions. In H. M. Proshansky, W. H. Ittelson, & L. G. Rivlin (Eds.), *Environmental psychology: Man and his physical setting* (pp. 27–37). New York: Holt, Rinehart, and Winston.
- Sallay, V., & Dúll, A. (2006). „Érezd magad otthon!": Az otthonhoz fűződő viszony projektív, környezetpszichológiai szempontú vizsgálata. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 61(1), 35–52.
- Sime, J. D. (1999). What is environmental psychology? Texts, content and context. *Journal of Environmental Psychology*, 19, 191–206.
- Steg, L., van den Berg, A. E., & de Groot, J. I. M. (Eds.), (2013). *Environmental psychology*. Malden: BPS Blackwell.
- Stokols, D. (1995). The paradox of environmental psychology. *American Psychologist*, 50(10), 821–837.
- Stokols, D., Fuqua, J., Gress, J., Harvey, R., Phillips, K., Baezconde-Garbanati, L., ... Trochim, W. (2003). Evaluating transdisciplinary science. *Nicotine and Tobacco Research*, 5(1), S21–S39.
- Stokols, D., Misra, S., Runnerstrom, G. M., & Hipp, J. A. (2009). Psychology in an age of ecological crisis: From personal angst to collective action. *American Psychologist*, 64(3), 181–193.
- Szokolszky, Á., & Dúll, A. (2006). Környezet – pszichológia: Egy ökológiai rendszerszemléletű szintézis körvonalai. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 61(1), 9–34.

- Thompson Klein, J. T. (2013). Communication and collaboration in interdisciplinary research. In M. O. O'Rourke, S. D. Crowley, D. Eigenbrode, & J. D. Wulffhorst (Eds.), *Enhancing communication and collaboration in interdisciplinary research* (pp. 11–30). Los Angeles: Sage.
- Túry, F., Dúll, A., Wildmann, M., & László, Zs. (2006). Családlátogatás evészavarban szenvedőknél – környezetpszichológiai megfontolások. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 61(1), 53–66.
- Varga, A. (2006). Pszichológia a fenntarthatóságért. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 61(1), 187–206.
- Varga, A. (2022). *Iskolák a fenntartható jövőért*. Budapest: L'Harmattan Kiadó.

People-environment transaction behavioral science research: environmental psychological sustainability

Andrea Dúll

Since the historical beginnings of the science of psychology, the question of how the environment can be described and interpreted in such a way that it is also relevant for psychology, and how the environment interpreted in this way plays a role in the development of human psychological processes and behavior.

For a long time, the position of psychology was that the physical environment “which does not only show psychological functions but also basic life phenomena” cannot be treated as an active, equal partner of human behavior, at most as a passive context of behavior.

The study provides an overview of the “conceptual and metaphorical” boundaries and development of Hungarian environmental psychology – in connection with the development of similar areas of people-environment transaction established on the international stage: we will look at how Hungarian environmental psychology and its derivative field, environmental communication were created, and how the field developed afterward that its institutional foundation (Institute for People-Environment Transactions / EKTÍ at the Faculty of Pedagogy and Psychology of Eötvös Loránd University, Budapest) has been established. EKTÍ has been operating for 3 years at the publication of this thematic issue of the Hungarian Journal of Psychology. This period already allows us to present quite a few of the research carried out at the Institute (major topics: built and physical/material environment and behavior, historic environments, psychoanalysis and environmental psychology, sustainability). The present paper, which according to its purpose is partly a preface to the thematic issue, partly – and this is perhaps more important – is intended to give a kind of prognosis about the further development of the field/paradigm, outlining the near-future formation of human-environment transaction behavioral sciences synthesizing the psychology of socio-physical environments, the environmental communication, the people-environment transaction science, and the psychology of sustainability through the construct of environmental psychological sustainability.

KEYWORDS

environmental psychology, environmental communication, people-environment transaction science, People-Environment Transaction Institute, people-environment transaction behavioral sciences, environmental psychological sustainability

Open Access. A cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje és az esetlegesen végrehajtott módosítások feltüntetésre kerülnek. (SID_1)

